

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุธวิทยาลัย
B A M - R A V

หนังสือ หัวใจของคนดี | รื่ อ ง

หน้าที่ครูบาอาจารย์

หน้าที่ศิษย์-นักเรียน

หน้าที่นักศึกษา-นักค้นคว้า

ปัญญาฉบับกตัญญู • ๗๖๓ : เร็ยบเร็ยง

วิถีปฏิบัติเพื่อความเจริญแห่งความรู้

เนื้อหาทั้งหมดใน OpenBase ถูกเผยแพร่ภายใต้สัญญาอนุญาต Creative Commons Attribution-Noncommercial-Share Alike 3.0 Unported License ท่านสามารถนำเนื้อหาทุกชิ้นไปใช้และเผยแพร่ต่อได้ โดยต้องอ้างอิงแหล่งที่มา นำมาไปใช้เพื่อการค้า และต้องใช้สัญญาอนุญาตชนิดเดียวกันนี้เมื่อเผยแพร่งานที่ดัดแปลง เว้นแต่จะระบุเป็นอย่างอื่น

หน้าที่ครูบาอาจารย์

หน้าที่ศิษย์ : นักเรียน นักศึกษา

จัดพิมพ์เผยแพร่

ปีนวนานนทภิกขุ : เขมกะ เรียบเรียง

‘ครู’ กับ ‘ศิษย์’

ศิษย์จะดี เพราะมีครู ช่วยชูเชิด

ครูจะเลิศ เพราะมีธรรม นำแบบไหว้

ครูรักศิษย์ ศิษย์เทิดครู คู่กันไป

เป็นหลักชัย ในชีวิต ศิษย์กับครู

จากหนังสือ ‘หน้าที่ของคน’

คำนำ

ในโลกปัจจุบันนี้ เทคโนโลยีที่สร้างความเจริญให้แก่โลกมีอยู่มากมาย หลังไทม์เข้าสู่ตัวเรา ครอบครัวของเรา และประเทศชาติของเราอย่างเหลือล้น ไม่ว่าจะเป็นระบบการสื่อสาร ระบบการคมนาคม ระบบพลังงาน ระบบความรู้-ความคิด รวมถึงวัฒนธรรมต่างๆ สิ่งเหล่านี้มีทั้งคุณและโทษ สิ่งที่เป็นคุณมีอยู่มากเท่าใด สิ่งที่เป็นโทษก็มีอยู่มากเท่านั้น เพราะฉะนั้นเราจะต้องศึกษาและหาความรู้ถึงสิ่งที่เป็นคุณ สิ่งที่เป็นโทษ สิ่งใดเป็นประโยชน์ สิ่งใดไม่เป็นประโยชน์ จึงจำเป็นต้องเรียนรู้เพื่อมิให้เดินหลงทาง มิให้เดินทางผิด มิให้เห็นกงจักรเป็นดอกบัว และสิ่งที่จักสอนให้เราเรียนรู้จะเป็นอื่นใดไปไม่ได้นอกจากครู

ครูจักเป็นผู้สอนเราให้รู้จักสิ่งดี สิ่งชั่ว สิ่งควรทำ สิ่งไม่ควรทำ สิ่งใดควรพัฒนาให้ยิ่งๆขึ้นไป ครูในที่นี้หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่บนโลกนี้ อันเริ่มตั้งแต่ **ธรรมชาติ คน สัตว์ สิ่ง** ของทุกชนิด เป็นครูของเราได้ตลอดเวลา ซึ่งท่านทั้งหลายคงพอนึกเห็นได้ว่า ธรรมชาตินั้นเป็นครูของเรา ได้อย่างใด ในที่นี้จะกล่าวถึง **ครูที่เป็นคน** ผู้ทำหน้าที่สั่งสอนอบรมเรา แบ่งออกเป็น ๓ ครู คือ

ครูคนที่ ๑ ได้แก่ **ครูที่บ้าน** คือ บิดา มารดา ผู้เฒ่า ผู้แก่ ปู่ตา ย่ายาย

ครูคนที่ ๒ ได้แก่ **ครูที่โรงเรียน** คือ ผู้สั่งสอนวิชาที่โรงเรียน หรือในที่ที่เราไปหาความรู้

ครูคนที่ ๓ **ครูที่ยิ่งใหญ่** หรือ **บรมครู** คือ พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า และรวมไปถึงพระสงฆ์สาวกของพระพุทธรเจ้าด้วย

เมื่อมีครูบาอาจารย์ผู้สั่งสอนแล้ว ก็จะต้องมีศิษย์
หมายถึง ผู้ศึกษา ผู้เชื่อฟัง ผู้ที่ยอมรับให้ครูอาจารย์สอน
ซึ่งลูกศิษย์ในที่นี้ ขอแยกออกเป็น ๒ ประเภท คือ

ประเภทที่ ๑ ศิษย์กตัญญู คือ ศิษย์ที่สำนึกใน
พระคุณครู แล้วตอบแทนคุณ

ประเภทที่ ๒ ศิษย์อกตัญญู คือ ศิษย์ที่คิดเนรคุณ
ไม่สำนึกในพระคุณของครู

หนังสือ หน้าที่ของครูบาอาจารย์และศิษย์ เล่มนี้
ได้รวบรวมหน้าที่ของครูและศิษย์อันพึงปฏิบัติต่อกัน จาก
พระธรรมเทศนา ของ พระธรรมโกศาจารย์ (หลวงพ่อบุญญานันทภิกขุ) รวมไปถึงหลักประพจน์ของครูและ
ศิษย์ จากหนังสือ ธรรมานุญชีวิต ของพระเดชพระคุณ
พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) เพื่อให้ท่านได้เห็นถึงหน้าที่
และความสัมพันธ์ครูและศิษย์ชัดเจนยิ่งขึ้น

ธรรมสภา และสถาบันบันลือธรรม มีความปรารถนา
เป็นอย่างยิ่งให้บุคคลที่สังคมเรียกว่าครูบาอาจารย์และ
นักเรียน นักศึกษา นักค้นคว้า คิษยานุศิษย์ ได้ปฏิบัติและ
ทำหน้าที่ของตนได้อย่างพร้อมมูล อันจักบังเกิดประโยชน์
เป็นคุณแก่ตนเอง ครอบครัว สังคม ประเทศชาติ ตลอดจน
รวมถึงโลกของเราสืบต่อไปอย่างไม่สิ้นสุด

ด้วยความสุจริต หวังดี

ธรรมสภาปรารถนาให้โลกพบกับความสุข

ชีวิตที่ทรงคุณค่า

เพราะใช้เวลาให้มีคุณประโยชน์

สารบัญ

คำนำ	๕
สารบัญ	๙
คุณสมบัติของครู	๑๔
เป็นกัลยาณมิตร	๑๕
ตั้งใจประสิทธิ์ความรู้	๑๗
มีลีลาครูครบทั้งสี่	๑๘
มีหลักการตรวจสอบสาม	๑๙
หน้าที่ของครูที่มีต่อศิษย์	๒๑
หน้าที่ศิษย์	๕๑
หลักธรรมในการประพฤติตนของศิษย์	๕๓
หน้าที่ของศิษย์ที่พึงปฏิบัติต่อครูบาอาจารย์	๕๔

$$2 \times 2 = 4$$

$$3 \times 3 = 6$$

หน้าที่ครูบาอาจารย์

ความรักของครู
รักโรงเรียน...เหมือน 'บ้าน'
รักงานสอน...เหมือน 'ชีวิต'
รักลูกศิษย์...เหมือน 'ลูกตน'
ใจเปี่ยมล้น...ด้วย 'เมตตา'

KSU แปลว่า ผู้ที่ศิษย์ฟังเคารพ

อาจารย์ แปลว่า ผู้ที่ศิษย์ฟังประพฤติโดยเอื้อเพื่อ
ส่วนคำว่า บา ใช้เป็นสร้อยเพื่อให้เรียกไพเราะว่า
ครูบาอาจารย์ และโดยมากหมายถึงครูที่เป็นพระ เช่น
ครูบาศรีวิชัย หรือชีบานาสงฆ์ เป็นต้น

คำว่าครูบาอาจารย์นี้ มีความหมายคล้ายคลึงกันที่
ว่าผู้ที่ศิษย์ฟังเคารพ นั่นก็คือศิษย์จะต้องมีความเคารพ
นับถือ เกรงกลัวและเชื่อฟัง และที่ว่าผู้ที่ศิษย์ฟังประพฤติ
โดยเอื้อเพื่อนั้น ก็คือศิษย์จะต้องแสดงอาการเอื้อเพื่อ
โอบอ้อมอารี มีความเคารพนับถือ กลัวเกรงและเชื่อฟัง
เช่นเดียวกัน ฉะนั้นในที่นี้จะเรียกว่าอาจารย์คำเดียว แต่
ขอให้เข้าใจว่าหมายถึงครูบาด้วย

หน้าที่ของอาจารย์นี้เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง ในการที่จะสร้างคนพลเมืองดีทั้งหลายให้เป็นคนดีหรือคนชั่ว เพราะอาจารย์เปรียบเหมือนน้ำย้อม คิษย์ผู้มาศึกษาเล่าเรียนเหมือนผ้าขาว ถ้าน้ำย้อมเป็นสีเขียว หรือเป็นสีแดงอย่างไร ผ้าก็ย้อมติดเป็นสีนั้นๆ อย่างไม่มีปัญหา ฉะนั้นจึงปรากฏอยู่ทั่วไปว่า ผู้ใดเข้าไปย้อมเป็นคิษย์ของอาจารย์ที่เป็นโจร คิษย์ก็จะได้รับการศึกษาอบรมบ่มจนนิสัยเป็นโจร ถ้าผู้ใดเป็นคิษย์ของอาจารย์ผู้มีศีลธรรม ความประพฤติดี ใจเป็นบุญ เป็นกุศล คิษย์ก็มีนิสัยเป็นคนดีมีศีลธรรมตามอาจารย์ ฟังดูตัวอย่างได้ทั่วไป เช่น นิตานลูกนกแขกเต้าสองตัวเป็นต้น

ฉะนั้น ครูบาอาจารย์พึงประกอบด้วยคุณสมบัติและประพฤติปฏิบัติตามหลัก ดังนี้ :

• เป็นกัลยาณมิตร

คือ ต้องประกอบด้วยองค์คุณของกัลยาณมิตร ซึ่งมีอยู่ ๗ ประการ ดังนี้

๑. **นารัก** คือ มีเมตตากรุณา ใส่ใจคนและประโยชน์สุขของเขา เข้าถึงจิตใจ สร้างความรู้สึกสนิทสนมเป็นกันเอง ชวนใจผู้เรียนให้อยากเข้าไปปรึกษาได้ถาม

๒. **นำเคารพ** คือ เป็นผู้หนักแน่น ถือหลักการเป็นสำคัญ และมีความประพฤติสมควรแก่ฐานะ ทำให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งได้และปลอดภัย

๓. **นำเจริญใจ** คือ มีความรู้จริง ทรงภูมิปัญญาแท้จริง และเป็นผู้ฝึกฝนปรับปรุงตนอยู่เสมอ เป็นที่น่ายกย่องควรเอาอย่าง ทำให้ศิษย์เอย่อย่างและรำลึกถึง ด้วยความซาบซึ้ง มั่นใจ และภาคภูมิใจ

๔. **รู้จักพูดให้ได้ผล** คือ รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไร อย่างไร คอยให้คำแนะนำด้วยความซาบซึ้ง มั่นใจ และภาคภูมิใจ

๕. **อดทนต่อถ้อยคำ** คือ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษาซักถาม แม้จุกจิก ตลอดจนคำล่วงเกินและคำตักเตือนวิพากษ์วิจารณ์ต่างๆ อดทนฟังได้ ไม่เบื่อหน่าย ไม่เสียอารมณ์

๖. **แฉลงเรื่องลึกล้ำได้** คือ กล่าวชี้แจงเรื่องต่างๆ ที่ยุ่งยากลึกล้ำซึ่งให้เข้าใจได้ และสอนศิษย์ให้ได้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกล้ำยิ่งขึ้นไป

๗. **ไม่ชักนำในอฐาน** คือ ไม่ชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย หรือเรื่องเหลวไหลไม่สมควร

• ตั้งใจประสิทธิ์ความรู้

โดยตั้งตนอยู่ในธรรมของผู้แสดงธรรม มีอยู่ด้วยกัน ๕ ประการ คือ

๑. **สอนให้มีขั้นตอนถูกลำดับ** คือ แสดงหลักธรรม หรือเนื้อหาตามลำดับความง่าย ยาก ลุ่มลึก มีเหตุผล สัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปโดยลำดับ

๒. **จับจุดสำคัญมาขยายให้เข้าใจเหตุผล** คือ ชี้แจง ยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจชัดในแต่ละแง่แต่ละประเด็น อธิบายยกเยื้องไปต่างๆ ให้มองเห็นกระจ่างตามแนว เหตุผล

๓. **ตั้งจิตเมตตาสอนด้วยความปรารถนาดี** คือ สอน เขาด้วยจิตเมตตา มุ่งจะให้ เป็นประโยชน์แก่ผู้รับคำสอน

๔. **ไม่มีจิตเพ่งเล็งมุ่งเห็นแก่อามิส** คือ สอนเขามีใช้
มุ่งที่ตนจะได้ลาภ สินจ้าง หรือผลประโยชน์ตอบแทน

๕. **วางจิตตรงไม่กระทบตนและผู้อื่น** คือ สอนตาม
หลักตามเนื้อหา มุ่งแสดงอรรถ แสดงธรรม ไม่ยกตน
ไม่เลียดสีข่มขู่ผู้อื่น

• **มีลีลาครูครบทั้งสี่**

ครูที่สามารถมีลีลาของนักสอน ดังนี้

๑. **ชี้ให้ชัด** จะสอนอะไร ก็ชี้แจงแสดงเหตุผล
แยกแยะอธิบายให้ผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้ง ดังจูงมือไปดูเห็น
กับตา

๒. **ชวนให้ปฏิบัติ** คือ สิ่งใดควรทำ ก็บรรยายให้
มองเห็นความสำคัญ และซาบซึ้งในคุณค่า เห็นสมจริง

จนผู้ฟังยอมรับ อยากลงมือทำ หรือนำไปปฏิบัติ

๓. **เราให้กล้า** คือ ปลุกใจให้คึกคัก เกิดความกระตือรือร้น มีกำลังใจแข็งขัน มั่นใจที่จะทำให้สำเร็จ ไม่กลัวเหน็ดเหนื่อยหรือยากลำบาก

๔. **ปลุกให้ร่าเริง** คือ ทำบรรยากาศให้สนุก สดชื่น แจ่มใส เบิกบานใจ ให้ผู้ฟังเข้มขึ้น มีความหวัง มองเห็นผลดีและทางสำเร็จ

จำง่าย ๆ ว่า :

สอนให้แจ่มแจ้ง จูงใจ แก้วกล้า ร่าเริง

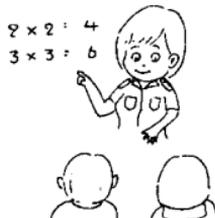
• มีหลักตรวจสอบสาม

เมื่อพูดอย่างรวบรัดที่สุด ครูอาจตรวจสอบตนเอง ด้วยลักษณะการสอนของพระบรมครู ๓ ประการ คือ

๑. สอนด้วยความรู้จริง รู้จริง ทำได้จริง จึงสอนเขา

๒. สอนอย่างมีเหตุผล ให้เขาพิจารณาเข้าใจแจ่ม
ด้วยปัญญาของเขาเอง

๓. สอนให้ได้ผลจริง สำเร็จความมุ่งหมายของเรื่อง
ที่สอนนั้นๆ เช่น ให้เข้าใจจริง เห็นความจริง ทำได้จริง
นำไปปฏิบัติได้ผลจริง เป็นต้น

นอกจากคุณสมบัติของครูบาอาจารย์ที่กล่าวมาแล้ว
ต่อไปจะกล่าวถึง **หน้าที่ของครูบาอาจารย์ที่มีต่อศิษย์** ซึ่ง
มีอยู่ ๑๑ ประการ ดังต่อไปนี้

๑. แนะนำดี “แนะนำ” หมายถึง การอบรมสั่งสอน
ชี้แจงอธิบาย แนะนำให้ศิษย์เข้าใจในมรรยาที่ถูกต้องประพฤติ
และวิชาที่เรียนนั้นจนเป็นที่เข้าใจแจ่มแจ้งชัดเจน ไม่ให้
ศิษย์มีความสงสัยในวิชานั้นๆ หากจะมีอะไรที่อาจารย์ยัง
อธิบายไม่ได้ หรืออาจารย์ก็ยังไม่เข้าใจดี ก็ควรจะรับกับ
ศิษย์โดยตรง และยืนยันว่าจะนำไปค้นคว้าและไต่ถาม
ท่านผู้รู้ให้เข้าใจ และภายหลังจะนำมาชี้แจงเพื่อให้ศิษย์
เข้าใจใหม่ให้ได้

ส่วนคำว่า “นำ” หมายถึง ตัวอาจารย์เองจะต้อง
ระมัดระวังประพฤติปฏิบัติให้ดีที่สุด วางตัวให้เหมาะสม

กับความเป็นอาจารย์ เพื่อเป็นตัวอย่งนำศิษย์ให้ประพฤติปฏิบัติตาม ข้อใดที่อาจารย์สั่งสอนห้ามปราม สั่งสอนศิษย์ไปแล้วว่าเป็นของไม่ดีไม่ควรทำ อาจารย์เองจะต้องไม่ทำอย่างนั้นเป็นอันขาด หากอาจารย์ไปทำสิ่งที่ได้ห้ามศิษย์ไม่ให้กระทำแล้ว คำสั่งสอนก็จะไม่มีความหมายและไม่ได้รับผลอะไรเลย ทั้งศิษย์จะดูถูกอาจารย์ด้วย

เช่น อาจารย์สอนว่า เล่นการพนันเป็นสิ่งเลวร้าย เป็นเหตุนำมาซึ่งความฉิบหาย ทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้เล่น ใครๆไม่เคารพนับถือไว้ใจ คนที่เล่นการพนันครั้งนี้ ครั้นแล้วอาจารย์ก็ไปเล่นม้า หรือเล่นไพ่ หรือการพนันอย่างอื่น เมื่อศิษย์ไปเห็นหรือรู้ความจริงว่า อาจารย์ก็ยังเล่นอยู่เช่นนี้ ลองคิดดูสักนิดเถิดว่าศิษย์จะรู้สึกอย่างไร เราผู้เป็นอาจารย์จะไม่รู้สึกอายลูกศิษย์บ้างหรือ? เพราะมันเข้าลักษณะที่ว่า “โกนแต่หัวเขา หัวเราไม่โกน”

อาจารย์บางคนยิ่งร้ายไปกว่านั้น หลังจากสั่งสอนว่า เล่นการพนันไม่ดีและมีโทษหลายสถานเช่นนั้นแล้ว ครั้น มีเวลาว่างก็ชวนศิษย์เล่นการพนัน โดยอาจารย์เป็นเจ้าของ และศิษย์ก็ล้อมวงเป็นผู้แทงทีเดียว คราวนี้ทั้งอาจารย์ และศิษย์พลอยเป็นนักการพนันไปเลย หากเป็นเช่นนี้ ทัวไปแล้ว บ้านเมืองมิพากันเดือดร้อนเพราะว่าพลเมือง ทัวไปเล่นการพนันไปหมดหรือ เพราะฉะนั้น การนำจึง สำคัญยิ่งกว่าการแนะ คือ ต้องทำตัวอย่างที่ดีให้ดู แม้ การสั่งสอนจะไม่ดี แต่ถ้าการประพฤติเป็นตัวอย่างที่ดี แล้วก็ค่อยยังชั่วหน่อย ยังพอเป็นแบบให้ศิษย์ยึดถือไว้ เป็นหลักปฏิบัติตนให้ดีต่อไป

รวมความว่า **แนะนำดี** คือ **สั่งสอนให้ศิษย์เข้าใจดี** ทุกถ้อยกระถกความ และ**อาจารย์ปฏิบัติดีเป็นแบบอย่าง** ให้ศิษย์นำไปใช้ได้ด้วย

๒. ให้เล่าเรียนดี ขอนี้อาจารย์ต้องคอยบังคับบัญชา และสั่งสอนให้ศิษย์ได้เล่าเรียนดีที่สุด เพราะศิษย์จะโตหรือเล็กก็ตาม ชื่อว่าเป็นคนโง่เท่ากัน เพราะยังไม่รู้วิชาที่ตนจะเรียน ฉะนั้น จึงต้องคอยพยายามชี้แจงให้ละเอียดถี่ถ้วน คือให้ศิษย์ได้เล่าเรียนท่องบ่นหัวข้อหรือหลักสูตรที่จำเป็นต้องว่าได้คล่องปาก หรือถึงกับหลับตาว่าปากเปล่าได้

ก่อนจะให้ศิษย์ท่องบทใดหรือข้อใด จะต้องให้ศิษย์อ่านได้ถูกต้องทั้งอักษร พยัญชนะ ออกเสียงให้ถูกต้องตามวรรคตอน และครุ ลหุ และต้องสังเกตว่าศิษย์ท่องถูกต้องจริงๆหรือเปล่า ทั้งเมื่อก่อนจะให้ศิษย์ท่องก็ต้องอธิบายความหมายของคำ หรือเรื่องราวที่ต้องท่องนั้นให้เข้าใจพอสมควร ไม่ใช่สักแต่บอกว่า เอ้า! นักเรียนท่อง

หน้านั้นถึงหน้านั้นให้ได้คล่องเท่านั้น นักเรียนจะเข้าใจ
ความหมายหรือไม่ก็ตาม แล้วไม่ได้ติดตามสอดส่องดูว่า
ศิษย์ท่องถูกต้อง และท่องได้ตามกำหนดที่สั่งไปหรือเปล่า

ถ้ามีเวลาสามารถจะทำได้อย่างดี ก็คือ ให้นักเรียน
อ่านบทที่ต้องท่องนั้นให้ฟังทีละคนๆ อย่างถูกต้องชัดเจน
ชัดคำ เมื่อถึงกำหนดแล้วก็ให้นักเรียนว่าบทที่ให้ท่องแล้ว
นั้นให้อาจารย์ฟังต่อหน้าทุกคน อาจารย์ก็คอยฟังอย่าง
ละเอียดว่านักเรียนท่องได้ถูกต้องและชัดเจนตามอักขระ
พยัญชนะ ครุ และลหุ ตลอดจนวรรคตอนหรือเปล่า ยิ่ง
ได้สอบถามความเข้าใจสิ่งที่ท่องแล้วนั้นด้วย ก็จะเป็นการ
ดีมาก ดังนี้ จึงจะเรียกว่าให้เล่าดี

ส่วนให้เรียนดีนั้น หมายถึง จะต้องสอนให้ตรงตาม
เวลา ตรงตารางสอนที่กำหนดให้นักเรียนไป ไม่ใช่ว่า

กำหนดไว้ว่าเวลานี้เรียนวิชานี้ ครั้นแล้วถึงเวลาเรียน กลับเรียนเสียวิชาอื่นไม่ตรงกับที่กำหนดไว้ ทำให้นักเรียน ฟังไม่ค่อยเข้าใจ เพราะดูเตรียมไว้วิชาหนึ่ง แต่อาจารย์ สอนเสียอีกวิชาหนึ่ง

ยิ่งร้ายกว่านั้นก็คือ บางสำนักเรียนเมื่อถึงเวลาเรียน แล้ว ปล่อยให้ นักเรียนเล่นจนเลยเวลาเรียนก็มี เพราะ อาจารย์ยังไม่มาบ้าง หรือเป็นเพราะยังชี้แจงสอนบ้าง บางทีก็บอกนักเรียนว่าให้อ่านหนังสือไปก่อน โดยถือว่า ตัวเป็นอาจารย์จะสอนเมื่อไรหรือไม่สอนก็ได้แล้วแต่ฉัน ไม่มีใครจะว่ากล่าวฉันได้ การที่เรียนไม่สม่ำเสมอเช่นนี้ จะทำให้นักเรียนมีความรู้ที่ไม่ดี และยังเป็นสาเหตุให้ นักเรียนรู้สึกชี้แจงเรียนด้วย เพราะเหตุว่าการเรียนนั้น ไม่ติดต่อกัน

บางอาจารย์แสดงอาการเบื่อหน่ายในการสอน จนนักเรียนเห็นได้ชัดว่าอาจารย์ไม่เต็มใจสอน สอนอ้อมๆ แอ้มๆ พูดไม่ชัดถ้อยชัดคำ สอนลวกๆ พอให้หมดเวลาไปคร่าวหนึ่งๆ โดยไม่สนใจว่านักเรียนจะฟังรู้เรื่องเข้าใจหรือไม่ก็ช่าง บางคราวอาจารย์กำลังสอนอยู่ นักเรียนก็เล่นหยอกล้อกันไปบ้าง คุยกันบ้าง หรือดูหนังสืออื่นๆ เสียบ้าง ไม่สนใจในการฟังที่สอน อาจารย์ก็ไม่ว่ากล่าว ก้มหน้าก้มตาสอนไป พอให้จบๆ ไปตามหลักสูตรเท่านั้น อาจารย์ไม่คอยกวาดชั้นให้ตั้งใจฟังจริงๆ เวลานั้นนักเรียนส่งใบตอบปัญหามาให้อาจารย์ตรวจ บางทีก็ไม่ตรวจเสียเฉยให้ฟังในกระดานดำเลยทีเดียว นักเรียนก็ไม่รู้ว่าคำตอบของตนบางอย่างที่ผิดจากเฉลยของอาจารย์ แต่ตอบมีเหตุผลดีจะพอได้คะแนนบ้างหรือไม่ บางทีอาจารย์ก็

ตรวจเหมือนกัน แต่ตรวจอย่างหายาๆ ไม่ใช่แจ้งข้อผิดพลาด
ข้อถูก พร้อมด้วยเหตุผลให้นักเรียนได้ทราบเป็นกันไป
อาจารย์บางคนถ้านักเรียนซักถามความสงสัยมากเข้า ก็
พาลดูว่านักเรียน ทว่ากำลังถามลองภูมิ

ส่วนอาจารย์ที่สอนตรงตามเวลาและตรงวิชาตาม
ที่กำหนดไว้ เวลา กำลังสอนก็ตั้งใจสอนจริงจัง ไม่แสดง
อาการเบื่อหน่ายหรือเหน็ดเหนื่อย ถ้าเหนื่อยจริงๆ หรือ
ป่วยไข้ก็บอกนักเรียนขอโอกาสหยุดเสียก่อน สอนขัดฉ้อย
ขัดคำ สอนละเอียดลออ แยกแยะปัญหาต่างๆ ที่เป็น
เงื่อนไขอยู่ออกชี้แจงให้นักเรียนเข้าใจจนได้ และเวลา
สอนก็คอยจับตาสังเกตดูนักเรียนว่าคนไหนตั้งใจฟัง และ
คนไหนไม่เอาใจใส่ คนไหนนั่งหลับเสีย และคนไหน
เอาหนังสืออื่นๆ มาอ่านเสียโดยไม่ฟัง แล้วก็จับตัวมา
ตักเตือนหรือทำโทษ เช่น ให้มายืนฟังใกล้ๆ

ครั้นเลิกสอนแล้ว ก็ยังคอยเอาใจใส่กวาดชั้นสวดส่องดูว่า นักเรียนได้เข้าใจและปฏิบัติตามที่สอนไว้หรือเปล่า เพราะการเรียนที่ดีนั้น นักเรียนจะต้องเรียนจนเข้าใจแล้วปฏิบัติตามที่เรียนนั้นๆด้วย ถ้าเพียงเรียนอย่างเดียวไม่ปฏิบัติตามก็เป็นโทษ จักทำให้นักเรียนเสียคนอีก

ถ้านักเรียนไม่ได้อยู่ประจำในสำนัก แต่เดินมาเรียนแล้วกลับที่พักต่างหาก อาจารย์จะต้องพยายามติดตามสอบถามพ่อแม่หรือผู้ปกครองประจำเสมอๆ เพื่อให้ได้ทราบว่า นักเรียนนั้นได้เอาใจใส่ต่อการเล่าเรียนหรือเปล่านั้น มีความประพฤติเป็นอย่างไรบ้าง ถ้าวันไหนนักเรียนขาดไปไม่มาเรียนเฉยๆ โดยไม่ทราบเหตุผล จะต้องรีบไปถามผู้ปกครอง หรือมีจดหมายไปสอบถามให้ทราบเหตุข้อข้องโดยเร็ว มิฉะนั้นทางผู้ปกครองจะหลงเข้าใจผิด

ว่าเด็กมาเรียน ทั้งอาจารย์จะหลงเข้าใจว่าผู้ปกครองใช้ให้ทำงานบ้านหรือป่วยไข้ หากปรากฏว่าศิษย์ป่วยไข้จริง อาจารย์ควรหาโอกาสไปเยี่ยมด้วยจะดีมาก แม้ไม่มีเวลาว่างพอจะไปได้ ก็ควรให้ศิษย์ด้วยกันไปเยี่ยมถามข่าวความป่วยไข้แทนก็ยิ่งดี อาจารย์ปฏิบัติดังกล่าวมานี้ชื่อว่าให้เล่าเรียนดี

๓. บอกศิลปวิทยาให้สิ้นเชิง อย่างไม่ปิดบังอำพราง
ข้อนี้ย่อมเป็นที่เข้าใจง่ายของผู้ที่เป็นอาจารย์แล้ว แต่ว่าอาจารย์บางคนยังไม่ปฏิบัติได้ครบถ้วน ให้สมกับความเป็นอาจารย์ที่ดีจริงเท่านั้น อาจารย์คนใดมีความปรารถนาดีต่อความเจริญรุ่งเรืองของศิษย์อย่างแท้จริงแล้ว เมื่อตนรับสอนศิลปวิชาอะไร ก็ย่อมบอกศิลปวิชาประเภทนั้นจนจบเรียบร้อยสิ้นเชิง ไม่ปิดบังไว้อีกต่อไป เว้นแต่ศิษย์

จะเรียนไม่ถึงจนจบครบตามหลักสูตรเท่านั้น ถ้าอาจารย์มีเล่ห์กล มุ่งหมายแต่เงินค่าสอนพิเศษเป็นใหญ่ ย่อมไม่บอกความรู้ในวิชานั้นๆจนหมดสิ้น ย่อมปิดบังไว้บ้าง เพื่อให้ศิษย์ต้องมาขง้อเรียนอยู่เรื่อยๆ เพราะเกรงว่าถ้าศิษย์รู้หมดแล้วก็จะไม่มาหาอาจารย์ จะไม่นำเครื่องสักการะมาให้อีก และจะดูหมิ่นอาจารย์ด้วย อาจารย์ก็จะเสื่อมจากลาภสักการะ ตัวอย่างเช่นนี้ก็มีส่วนมาก

ฉะนั้น อาจารย์ที่ดีจะต้องมุ่งหมายความเจริญยิ่งๆ แก่ศิษย์ และศิษย์จะได้มีวิชาสอนกันต่อไป เป็นความเจริญแก่ประเทศชาติ ศาสนา เป็นส่วนรวม และไม่กลัวว่าศิษย์จะลบหลู่คุณอาจารย์ คิดเสียว่าความรู้นี้หากเราตายแล้วก็จะสูญไปเปล่า และในไม่ช้าเราก็จะต้องตาย เมื่อประสบโอกาสที่มีผู้จะรับความรู้นี้ได้ ก็ควรถ่ายทอด

เสียให้จนหมดสิ้น ไม่ควรปิดบังอำพรางไว้ ความรู้นี้จะเอาไปใช้เมื่อตายแล้วได้เมื่อไร จึงควรสอนความรู้นี้ให้หมดเพื่อเป็นประโยชน์ต่อไป ทั้งจะเป็นเหตุให้ชื่อเสียงของเราคงอยู่ในโลกตลอดไปสิ้นกาลนาน

๔. ยกย่องให้ปรากฏในเพื่อนฝูงและประชาชน ข้อนี้อาจารย์ต้องมีหลักใช้สำหรับศิษย์ ๒ ประการ คือ ยกย่องกับชมเชย หรือปลอบกับปราบ จะใช้แต่ยกย่องอย่างเดียวโดยไม่มีการชมเชยเลย หรือจะใช้แต่ชมเชยอย่างเดียวโดยไม่มีการยกย่องเลย ก็ไม่ถูกทั้งสองอย่าง เพราะว่าศิษย์มีหลายคน ย่อมมีความประพฤติดีบ้าง ประพฤติชั่วบ้าง แม้ศิษย์คนเดียวบางครั้งยังประพฤติดี บางครั้งก็ประพฤติชั่ว มีทั้งที่เจตนาจะประพฤติและไม่มีเจตนาเลย จึงจะใช้เพียงยกย่องหรือชมเชยอย่างเดียวไม่ได้

ถ้ายกย่องศิษย์อย่างเดียว ศิษย์ก็เหลิงหลงเข้าใจ
ว่าอาจารย์ใจดีเกินไป ท่านไม่ทำโทษใครจริง ถึงจะทำผิด
บ้างก็ไม่เป็นไร เพราะท่านไม่ว่าใคร จึงเป็นเหตุให้ศิษย์
ไม่เอาใจใส่ในคำสั่งสอน ระเบียบวินัยและจรรยา มารยาท
ที่ดี

ถ้าชมชื่อย่างเดียว ก็จะทำให้ศิษย์ก็มีใจคอซุ่มหมอง
ไม่ปลอดโปร่ง เพราะแม้แต่หวาดระแวงกลัวอาจารย์จะ
ดุอย่างเดียว พอจะทำอะไรที่ดีบ้างก็ไม่กล้าทำต่อหน้า
อาจารย์ จิตใจของศิษย์ไม่ค่อยตั้งอยู่เป็นปกติธรรมดา
เมื่อศิษย์ไม่กล้าทำอะไรต่อหน้าอาจารย์ และคอยแต่จะ
หลบหน้าอยู่เรื่อยเช่นนี้ ทำให้อาจารย์ไม่ค่อยมีโอกาสได้
พบเห็นพวกศิษย์

พวกศิษย์เมื่อไม่มีทางออกที่ดี ก็มักลักลอบกระทำ ความชั่วโดยไม่ให้อาจารย์ทราบ ทำดีแต่ต่อหน้าอาจารย์ อย่างเดียว เช่น พออาจารย์เดินมาก็รีบหยิบหนังสือ มาทำเป็นนั่งอ่านอย่างจริงจังๆ หรือรีบท่องหนังสือให้ มีเสียงดัง พออาจารย์ผ่านไปแล้วก็แลบลิ้นหลอกแล้วก็ เล่นกันต่อไป เช่นนี้จึงใช้แต่ข่มขู่อย่างเดียวไม่ได้

ฉะนั้นเมื่อทราบว่**ศิษย์คนใดประพฤติดี** เช่นขยัน หมั่นเล่าเรียน เป็นคนซื่อสัตย์สุจริต เป็นคนมีมรรยาท สุภาพอ่อนน้อมดี อาจารย์ก็ควรนำความดีนั้นสรรเสริญ ให้ปรากฏในบรรดาหมู่ศิษย์ด้วยกัน และในหมู่ประชาชน ตามโอกาสอันเหมาะสม อนึ่งถ้าศิษย์คนใดได้ทำความดี เป็นพิเศษ เช่นสอบไล่ได้ที่หนึ่ง หรือช่วยรักษาทรัพย์ สมบัติของโรงเรียนไว้ได้ เช่นจับคนร้ายขโมยนาฬิกาของ

โรงเรียน ก็ควรจจะรางวัลให้เป็นพิเศษ และให้รางวัลแก่ศิษย์ผู้นั้นในที่ชุมนุมศิษย์และประชาชน พร้อมทั้งกล่าวสรรเสริญเกียรติคุณความดีให้ประชาชนทราบ

และถ้าศิษย์คนใดประพฤติชั่ว เป็นความเสียหายแก่ตนเองหรือสำนักเรียนก็ตาม อาจารย์จะต้องตักเตือนตำหนิ หรือลงโทษ และความผิดบางอย่างจะต้องลงโทษในที่ประชุมของศิษย์ด้วย เพื่อไม่ให้ถือเอาเป็นเยี่ยงอย่าง แต่ไม่ควรเอาไปประจานในที่ชุมนุมของประชาชน ในกรณีความผิดนี้ อาจารย์ต้องใช้สติปัญญาสอบสวนพิจารณาให้รอบคอบว่า มีหลักฐานเป็นความผิดที่แท้จริง และลงโทษศิษย์ไม่ผิดตัว และต้องลงโทษให้พอเหมาะพอควรแก่ความผิดนั้นๆ สุดแต่โทษหนักโทษเบา ควรจะตักเตือนหรือควรตำหนิ หรือควรลงโทษเขียนตี หรือถึงกับขับไล่

ออกจากสำนักเรียน อย่าทำด้วยความพลุนพลัน และ
ก่อนลงโทษ อาจารย์ต้องชี้แจงความผิดให้เห็นชัด จนศิษย์
นั้นยอมรับว่าตนเป็นผู้ผิดจริงๆ เพื่อเขาจะได้สำนึกตัว
และกลับตัวเลิกล้มทำชั่วเช่นนั้นต่อไป

๕. ทำความป้องกันในทิศทั้งหลาย จะไปทางไหน
ก็ไม่อดอยาก เพราะว่าศิลปวิทยารวมทั้งมรรยาท และ
ธรรมประจำใจ ที่อาจารย์ได้แนะนำพร่ำสอนประสิทธิ์
ประสาทให้แก่ศิษย์ไปนั้น เป็นเสมือนแก้วสารพัดนึกเลย
ทีเดียว

เมื่อศิษย์ที่มีศิลปวิทยาประจำตัว ย่อมเชื่อว่าเขามี
เครื่องมือหลากหลายสักการะทรัพย์สมบัติได้เป็นอย่างดี เวลา
ไปในถิ่นใดศิษย์แสดงวิชาที่เรียนมาให้ปรากฏแก่มหาชน
แล้ว เขาย่อมเลื่อมใสให้ลาภสักการะ มิฉะนั้นเขาก็จ้าง

ให้ทำงานตามสมควรแก่วิชาความรู้ของตน นี่ก็ชื่อว่าวิชา
ป้องกันไม่ให้อดอยาก จึงมีภาษิตเป็นเครื่องรับรองเอาไว้
ว่า : มีวิชาเหมือนมีทรัพย์อยู่นับแสน จะตกถิ่นฐานใด
ไม่ขาดแคลน ถึงยากแค้นก็พอยังประทังตน

และเมื่อศิษย์นั้นมีกิริยามรรยาทอ่อนน้อมถ่อมตนดี
สมตามที่อาจารย์ฝึกไปแล้ว ย่อมเป็นที่รักใคร่ของ
ประชาชนผู้ได้พบเห็นเพิ่มขึ้น ยิ่งศิษย์มีธรรมะประจำใจ
เช่นมีหิริ...ความละอาย ไม่ทำอะไรรที่ชุมนุมชนนั้นเขาว่า
ไม่ดี และมีโอตตบปะ...ความเกรงกลัวต่อบาปทุจริต ก็
ขึ้นชื่อว่าความชั่วศิษย์ไม่ทำด้วยแล้ว และก็ไม่ต้องกลัวว่า
จะไปอยู่ที่ไหน หรือไปอยู่กับใครไม่ได้ ย่อมจะอยู่ได้อย่าง
สบายตลอดไป นี่ก็เป็นเหมือนมีเกราะป้องกันตัวไม่ให้ใคร
ทำร้ายได้ เป็นผลของวิชาที่อาจารย์สั่งสอนให้ไป จึง
ชื่อว่าทำความป้องกันในทิศทั้งหลาย

อีกอย่างหนึ่ง ถ้าอาจารย์เป็นคนมีชื่อเสียงดี เป็นที่รู้จักกันทั่วไปแล้ว เมื่อศิษย์ไปในที่ใด พอเขารู้ว่าเป็นศิษย์ของอาจารย์ผู้นั้น เขาก็ให้ความรักใคร่ร่นับถือ เพราะเขาเคารพต่ออาจารย์เสียแล้ว จะไปที่ใดบารมีของอาจารย์ก็ตามป้องกันคุ้มครองไปทั่วทุกถิ่นฐานอย่างนี้

ฉะนั้นท่านจึงกล่าวเป็นเครื่องเตือนใจไว้ว่า :

ร่มเงาของตนไม้เย็นร่มรื่นดี

ร่มเงาของอาจารย์ยังเย็นสบายกว่านั้น

ร่มเขาของพระธรรมเย็นที่สุดหาสิ่งใดเปรียบมิได้

ก็คือ เมื่อศิษย์ที่ดี มีทั้งอาจารย์ที่มีชื่อเสียงกึกก้อง และมีธรรมะประจำใจด้วยแล้ว โฉนเลยศิษย์จะไม่เชื่อว่า มีเครื่องป้องกันที่ดีที่สุด ติดตามศิษย์ไปในที่ทุกหนทุกแห่งอีกหรือ?

๖. ตั้งจิตประกอบด้วยพรหมวิหาร หากจะมีบุญกุศลใดที่เขานิยมกันว่าดีเลิศ และต่างปรารถนาจะทำอย่างนั้น เช่น การสร้างโบสถ์ วิหาร โรงเรียน และศาลา ทอดกฐิน หรือบวชพระ เป็นต้น แม้จะมีอานิสงส์ยิ่งใหญ่สักปานใด ข้าพเจ้ายืนยันได้ว่า ไม่น่าภาคภูมิใจเท่าบุญกุศลที่อาจารย์ เผ้าแนะนำพร่ำสอนให้ศิษย์ ด้วยจิตใจอันประกอบด้วยพรหมวิหารนี้ เพราะสมเด็จพระผู้มีพระภาคได้ทรงตรัสแก้ปัญหาที่พระอินทร์มาทูลถามว่า “**ให้อะไรเป็นทานจึงจะชนะการให้ทั้งปวง**” ด้วยพระดำรัสว่า “**การให้ธรรมเป็นทาน ย่อมชนะการให้ทั้งปวง**”

และพิจารณาดูก็จะเห็นว่า การให้ทานอื่น ๆ นั้นล้วนแต่เป็นเสมือนเปลือก การให้ธรรมเป็นทานคือการแนะนำสั่งสอนให้รู้จักผิดถูกชั่วดีนี้เปรียบเสมือนแก่น เปลือก

จะคงทนอยู่ได้เพราะอาศัยแก่น เพราะการที่คนทั้งหลาย จะบำเพ็ญทานกุศล เช่นสร้างโบสถ์เป็นต้นนั้นๆได้ ก็โดย เหตุที่ได้รับคำแนะนำว่าการสร้างนั้นมีประโยชน์อย่างนั้นๆ มาแล้ว เรียกว่าได้รับธรรมทานมาแล้วจึงบำเพ็ญทาน นั้นๆได้ มิฉะนั้นก็คงไม่ยินดีกระทำ

อนึ่ง คนเราเกิดมาแล้วอวัยวะทั้ง ๓๒ ประการนั้น ไม่มีอะไรจะดี และเป็นสาระที่ควรแก่การยึดถือเอาสัก อย่างเดียว และจะเอาอะไรในอาการ ๓๒ นี้เป็นที่พึง สักอย่างหนึ่งก็ไม่ได้เลย ถ้าผู้ใดปราศจากวิชาความรู้ เสียแล้วก็คงไม่ต่างอะไรกับสัตว์ดิรัจฉาน พึงดูตัวอย่าง ง่ายๆ คนใดที่ไม่มีวิชาความรู้จะทำมาหากินอะไร ก็ต้อง ใช้แต่กำลังกายของตนเข้าแบกหามลากถูไป ไม่ต่างอะไร กับช้าง ม้า วัว ควาย กว่าจะได้เงินมาสักเล็กน้อย ก็

ลำบากเหน็ดเหนื่อยยิ่งนัก ส่วนผู้ที่มีวิชาความรู้มาก เขาทำงานก็ล้วนแต่เป็นงานเบา ทำอยู่ในร่ม ไม่ต้องตากแดด ตรากรตรำ ทำงานก็น้อยวันหนึ่งไม่กี่ชั่วโมง แต่ได้เงิน มาก พอใช้เลี้ยงตัวและบุตรภรรยาอย่างสบาย

และวิชานี้แหละ เป็นทรัพย์สมบัติที่มีค่าที่สุดในบรรดาทรัพย์สมบัติทั้งหลาย โจรผู้ร้ายก็ลักขโมยไปไม่ได้ เป็นที่พึงอาศัยกินไปจนกระทั่งตาย

สมกับคำประพันธ์ภาษิตว่าดังนี้ :

**อันมีทรัพย์ ใช้อยู่ ยังรู้หมด
วิชาขาด ไข้ไป ไม่หมดสิ้น
จนชีพดับ ลับลวง ดวงชีวิน
วิษัจึงปล้น ปลอดม้วย ลงด้วยเอย**

เพราะฉะนั้น จึงเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่อาจารย์ จะพึงทำการสอนด้วยจิตอันตั้งอยู่ในพรหมวิหาร จะได้ ชื่อว่ามีอาชีพที่ดีอันควรแก่การสักการะสรรเสริญบูชา อย่างที่สุด เพราะเป็นผู้ให้วิชาอันเป็นสิ่งประเสริฐที่สุด แต่บรรดาศิษย์ และยังชื่อว่าทำกิจการงานเช่นเดียวกับ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ทรงสละความสุข ทุกอย่างมาทำหน้าที่เป็นบรมครูที่ยิ่งใหญ่ของโลก

อาจารย์บางคนอาจคิดไม่สบายใจบ้างว่า ที่เราสอน ก็เพราะเขาให้ค่าจ้างหรือเงินเดือน จะชื่อว่าเป็นอาชีพที่มีเกียรติได้อย่างไร ขอให้อาจารย์กลับใจเสียใหม่ว่า เราตั้งใจสอนด้วยจิตเมตตารักใคร่ ปรารถนาจะให้ศิษย์ ได้มีความรู้ดี เป็นคนดี มีอาชีพเป็นหลักฐาน เหมือนกับ เราสั่งสอนลูกด้วยความรักอย่างนั้น มีความกรุณาสงสาร

ศิษย์ที่มีสติปัญญาอ่อน ร่างกายไม่สมบูรณ์ พยายาม
ช่วยเหลือสั่งสอนเขาเป็นพิเศษ ถ้าศิษย์คนใดสติปัญญาดี
เรียนได้เร็ว มีความรู้สอบได้ที่ดี ก็มีมุทิตายินดีด้วยกับ
ศิษย์คนนั้น โดยไม่เลือกกว่าจะเป็นลูกหลานญาติพี่น้อง
ของอาจารย์หรือไม่ หากศิษย์คนใดดีดื้อรั้น ไม่เชื่อฟัง
อาจารย์ แม้จะได้ปราบปรามด้วยการช่มชู้ลงโทษก็แล้ว
จะได้ปลอบโยนด้วยการยกย่องชมเชยก็แล้ว ศิษย์คนนั้น
ก็ยังไม่กลับใจมาปฏิบัติตามคำสั่งสอน จนกระทั่งประพฤติ
เสียหาย ต้องถูกจับเป็นนักโทษ ก็ต้องใช้อุเบกขาวางเฉย
คิดเสียว่าเป็นกรรมของเขาเอง แม้แต่พระพุทธเจ้ายังไม่
อาจเทศน์โปรดคนได้ทุกคนเลย ไฉนเราจะสอนศิษย์
ให้ดีได้ทุกคนเล่า เมื่ออาจารย์ได้กลับใจใช้พรหมวิหารสี่
เป็นหลักดังนี้แล้ว เชื่อว่าหน้าที่ทั้งห้าข้อข้างต้นจักสำเร็จ

เป็นไปด้วยความเรียบร้อยทุกประการ และศิษย์คนใด
ได้อาจารย์ที่รักศิษย์เช่นนี้ ก็ควรได้นามว่า “ลูกศิษย์”
ซึ่งหมายความว่า “ศิษย์เหมือนลูก” เพราะถ้าอาจารย์
ไม่ใช่พรหมวิหารนี้เป็นหลักแล้ว หน้าที่อีกห้าข้อนั้นก็เชื่อ
ว่าจะต้องล้มเหลว ส่วนค่าจ้างนั้นหากจะมีบ้างก็กลายเป็น
เครื่องบูชาคุณไป หากจะคิดเทียบกับคุณค่าของวิชาที่
อาจารย์ได้พร่ำสอนให้ นั้น เห็นว่ามันยังน้อยเกินไปที่จะ
เปรียบเทียบ เพราะอาจารย์ได้ชื่อว่าเป็นผู้ให้สิ่งที่มีค่า
ที่สุดแก่ชีวิตของเขา และให้ติดตัวไปจนกระทั่งวันตาย
ทีเดียว

๗. สอนดีและคุ้มครองดี ด้วยอุบายวิธีต่างๆ เช่น
เมื่อถึงคราวข่มขู่ก็ต้องข่มขู่ หรือปราบลงโทษตามสมควร
เมื่อถึงคราวปลอบหรือประคอง ก็ต้องปลอบหรือประคอง

ถ้าสอนดีแต่คุมครองไม่ดี คิษย์จะฉลาดแต่เสียระเบียบ
ถ้าสอนไม่ดีแต่คุมครองดี คิษย์ย่อมมีระเบียบแต่จะโง่
ฉะนั้น จึงต้องทั้งสอนดีและคุมครองดี คิษย์จึงจะฉลาด
และมีระเบียบ ทั้งนี้ต้องอาศัยปฏิภาณไหวพริบของอาจารย์
เป็นส่วนใหญ่

๘. ต้องฉลาดในการชี้แจงเหตุผล เมื่อมีเรื่องราว
อย่างหนึ่งอย่างใดเกิดขึ้น ต้องฉลาด ชี้แจงเหตุผลใน
เรื่องราวนั้นๆ ให้แจ่มแจ้ง ฉลาดในการชักชวนให้คิษย์ถือ
เอาตาม ฉลาดในการให้ผู้ฟังอาจหาญ กลับปฏิบัติตาม
โดยชอบ และฉลาดในการชักชวนให้คิษย์รื่นเริงอยู่ใน
ลัทธิปฏิบัติ

๙. หัดให้คิษย์มีนิสัยรักงาน คือ หาอุบายวิธีอบรม
คิษย์ให้มีนิสัยใจคอรักงาน ชอบทำงานจนเห็นการทำงาน

เป็นของสนุกเท่ากับเล่นกีฬา ระวังอย่าให้ศิษย์ทำงานเป็น
วิธีแบบหามเข็ม การจะหัดศิษย์จนมีนิสัยรักงานเช่นนี้ได้
อาจารย์จะต้องมีขันติ...ความอดทนเป็นหลักใหญ่ในการ
ฝึกหัด

๑๐. ตั้งใจวิจารณ์เหตุผลที่ปรากฏเฉพาะหน้า เมื่อ
อาจารย์จะประสบสิ่งใดที่ผ่านมาจาก ตา หู ลิ้น กาย ใจ
ก็หมั่นพิจารณาเหตุผลของสิ่งนั้น ให้เห็นแจ้งประจักษ์ใน
ที่ทั้งปวง เพราะวิชาที่เกิดจากการวิจารณ์ให้เห็นเหตุผล
ไม่ได้หมายถึงวิชาที่จำได้จากครูสอนโดยไม่ได้วิจารณ์ให้
เหตุผล การที่มีแต่ความจำไม่มีวิจารณ์นั้น แม้จะเรียน
จนจบหลักสูตรในมหาวิทยาลัย ก็ไม่จัดเป็นวิชาครูที่ดีได้
เพราะว่าบรรดาทุกสิ่งที่มีอยู่ในโลกย่อมเป็นบทเรียนทั้งสิ้น
เป็นส่วนที่ควรวิจารณ์ให้เห็นเหตุผล ส่วนที่ดีหรือถูกต้อง

ก็ควรประพฤติตาม หรือควรถือเอาเป็นเยี่ยงอย่าง ส่วน
ที่ชั่วหรือผิด ก็ควรงด ไม่ประพฤติตามหรือหาทางแก้ไข
ให้ดีขึ้น ฉะนั้นวิชาครูที่ดีจึงไม่มีหลักสูตร และไม่มีวัน
ที่จะเรียนให้จบได้ ต้องเรียน ต้องวิจารณ์ให้เห็นเหตุผล
อยู่เสมอ จะไปอยู่ที่ใด ไปที่ไหน ให้เห็นประหนึ่งว่ามี
ครูสอนอยู่รอบด้าน เมื่ออาจารย์มีวิชาครูที่ดีอยู่เช่นนี้
ย่อมมีแต่จะพาตัวให้ก้าวขึ้นสู่ระดับสูงโดยส่วนเดียว

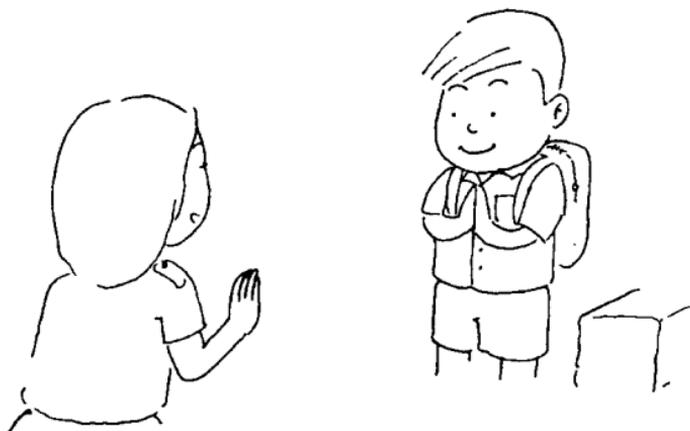
๑๑. ต้องอบรมให้มีกำลังใจ ในตัวเรานี้มีใจซึ่งเป็น
ผู้คิดดวงเดียวเท่านั้นเป็นสำคัญที่สุด ร่างกายและส่วนอื่นๆ
เป็นเพียงเหมือนหุ่นให้ใจเชิด เมื่ออบรมใจให้มีกำลังใจ
จริงแล้ว การทำก็จริง การพูดก็จริง อาจารย์ผู้มีกำลังใจ
จริงมีความเข้มแข็งอดทน พร้อมทั้งจะเสียสละให้ทุกอย่าง
ตลอดจนความสุขและการเห็นแก่ตัว จักข้ามอุปสรรค

เครื่องขัดข้องเสียทุกประการ แม้จะไปอยู่ในที่ห่างไกล
ทुरกันดารก็ไม่ย่อท้อ ตั้งใจเผยแผ่ศิลปวิทยาและศีลธรรม
ให้แก่ศิษย์ ไม่ใช่เพื่อลาภผลใดๆ ด้วยนึกถึงสมเด็จพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เป็นยอดบรมครู ผู้เพียบพร้อมและ
สมบูรณ์พูนสุขด้วยลาภยศนานาประการ ยังทรงเสียสละ
แม้สมบัติพระเจ้าจักรพรรดิเสด็จออกทรงมานพระวรกาย
สั่งสอนชาวโลกทั่วไป “จริง” อย่างเดียวเท่านั้น ย่อมยัง
กิจทั้งปวงในโลกให้สำเร็จได้

เทียน...ส่องแสงสว่าง
ครู...ส่องทางให้ศิษย์เดิน

หน้าที่อาจารย์โดยย่อ ๑๑ ประการ คือ

๑. แนะนำดี
๒. ให้เล่าเรียนดี
๓. บอกศิลปให้สิ้นเชิง ไม่ปิดบังอำพราง
๔. ยกย่องศิษย์
ให้ปรากฏในเพื่อนฝูง และประชาชน
๕. ทำการป้องกันในทิศทั้งหลาย
๖. ตั้งจิตประกอบด้วยพรหมวิหารสี่
๗. สอนดีและคุ้มครองดี
๘. ฉลาดในการชี้แจงเหตุผล
๙. หัดให้ศิษย์มีนิสัยรักงาน
๑๐. ตั้งใจวิจารณ์เหตุผลที่ปรากฏเฉพาะหน้า
๑๑. ต้องอบรมใจให้มีกำลังจริง

หน้าที่ศิษย์

นักเรียน นักศึกษา นักค้นคว้า ศิษยานุศิษย์

คนที่เล่าเรียนศึกษา จะเป็นนักเรียน เป็น
นักศึกษา หรือนักค้นคว้าก็ตาม นอกจากจะพึง
ปฏิบัติตามหลักธรรมสำหรับคนที่จะประสบความสำเร็จ คือ จักร ๔ อันได้แก่ เลือกอยู่กินที่เหมาะสม
เสาะเสวนาคนดี ตั้งตนไว้ถูกวิธี และมีทุนดี
ได้เตรียมไว้ และอิทธิบาท ๔ อันได้แก่ มีใจรัก
พากเพียรทำ เอาจิตผูกใจ ใช้อิทธิบาทสอบสวน
แล้ว ยังมีหลักปฏิบัติที่ควรประพฤติอีก ดังนี้คือ

ก. **รู้จักองค์ประกอบที่เป็นปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ** ซึ่งมีอยู่ ๒ ประการ ดังนี้

๑. องค์ประกอบภายนอกที่ดี ได้แก่ มีกัลยาณมิตร หมายถึงรู้จักหาผู้แนะนำสั่งสอน ที่ปรึกษา เพื่อน หนังสือ ตลอดจนสิ่งแวดล้อมทางสังคมโดยทั่วไป ที่ดี ที่เกื้อกูล ซึ่งจะชักจูง หรือกระตุ้นให้เกิดปัญญาได้ ด้วยการฟัง การสนทนา ปรึกษา ชักถาม การอ่าน การค้นคว้า ตลอดจนการรู้จักเลือกใช้สื่อมวลชนให้เป็นประโยชน์

๒. องค์ประกอบภายในที่ดี ได้แก่ โยนิโสมนสิการ หมายถึง การใช้ความคิดถูกวิธี รู้จักคิด หรือคิดเป็น คือ มองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณาสืบสาวหาเหตุผล แยกแยะสิ่งนั้นๆ หรือปัญหานั้นๆ ออกให้เห็นตามสภาวะ และตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย จนเข้าถึงความจริง และแก้ปัญหาหรือทำประโยชน์ให้เกิดขึ้นได้

ข. คุณสมบัติต้นทุนที่เป็นหลักประกันว่าจะทำให้ก้าวหน้าไปในการศึกษา และชีวิตจะพัฒนาสู่ความดีงาม และความสำเร็จที่สูงประเสริฐอย่างแน่นอน รวมเป็นองค์ ๗ ที่เรียกว่า แสงเงินแสงทองของชีวิตที่ดีงาม ดังต่อไปนี้

๑. แสวงหาแหล่งปัญญาและแบบอย่างที่ดี
๒. มีวินัยเป็นฐานของการพัฒนาชีวิต
๓. มีจิตใจใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์
๔. มุ่งมั่นฝึกตนจนเต็มสภาวะที่ความเป็นคนจะให้ได้
๕. ยึดถือหลักเหตุปัจจัย มองอะไรๆตามเหตุและผล
๖. ตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาท
๗. ฉลาดคิดแยบคาย ให้ได้ประโยชน์และความจริง

ค. ปฏิบัติตามหลักคุณธรรม หลักสร้างความสำเร็จ
ของงานแห่งปัญญา ๔ ประการ ดังนี้คือ

๑. **เสวนาผู้รู้** คือรู้จักเลือกหาแหล่งวิชา คบหาท่าน
ผู้รู้ ผู้ทรงคุณความดี มีภูมิธรรมภูมิปัญญาน่านับถือ

๒. **ฟังดูคำสอน** คือ เอาใจใส่สดับตรับฟังคำบรรยาย
คำแนะนำสั่งสอน แสวงหาความรู้ ทั้งจากตัวบุคคล
โดยตรง และจากหนังสือหรือสื่อมวลชน ตั้งใจเล่าเรียน
ค้นคว้า หมั่นปรึกษาสอบถาม ให้เข้าถึงความรู้ที่จริงแท้

๓. **คิดให้แยบคาย** คือ รู้ เห็น ได้อ่าน ได้ฟังสิ่งใด
ก็รู้จักคิดพิจารณาด้วยตนเอง โดยแยกแยะให้เห็นสภาวะ
และสืบสาวให้เป็นเหตุผลว่า นั่นคืออะไร นั่นเกิดขึ้นได้
อย่างไร นั่นทำไมจึงเป็นอย่างนั้น จะเกิดผลอะไรต่อไป
มีข้อดีข้อเสีย คุณโทษอย่างไร เป็นต้น

๔. **ปฏิบัติให้ถูกหลัก** นำสิ่งที่ได้เล่าเรียน รับฟัง และตรึตรองเห็นชัดแล้ว ไปใช้หรือปฏิบัติหรือลงมือทำ ให้ถูกต้องตามหลัก ตามความมุ่งหมาย ให้หลักย่อย สอดคล้องกับหลักใหญ่ ให้ข้อปฏิบัติย่อยสอดคล้องกับ จุดหมายใหญ่ ปฏิบัติธรรมอย่างรู้เป้าหมาย เช่น สันโดษ เพื่อเกื้อหนุนการงาน ไม่ใช่สันโดษกลายเป็นเกียจคร้าน เป็นต้น

๖. **ทำตนให้เป็นพหูสูตในด้านนั้น** ด้วยการสร้างความรู้ ความเข้าใจให้แจ่มแจ้ง ชัดเจน ถึงชั้นครบองค์คุณของ พหูสูต (ผู้ได้เรียนมาก หรือผู้คงแก่เรียน) ๕ ประการ คือ

๑. **ฟังมาก** คือ เล่าเรียน สดับฟัง รู้เห็น อ่าน สัมผัส ความรู้ในด้านนั้นไว้ให้มากมาย กว้างขวาง

๒. จำได้ คือ จับหลักหรือสาระได้ ทรงจำเรื่องราวหรือเนื้อหาสาระไว้ได้แม่นยำ

๓. คล่องปาก คือ ท่องบ่น หรือใช้พูดอยู่เสมอ จนแคล่วคล่องจัดเจน ใครสอบถามก็พูดชี้แจงแถลงได้

๔. เจนใจ คือ ใส่ใจนึกคิดจนเจนใจ นึกถึงครั้งใดก็ปรากฏเนื้อความสว่าง ชัดเจน มองเห็นโล่งตลอดไปทั้งเรื่อง

๕. ขบได้ด้วยทฤษฎี คือ เข้าใจความหมายและเหตุผลแจ่มแจ้ง ลึกซึ้ง รู้ที่ไปที่มา เหตุผล และความสัมพันธ์ของเนื้อความและรายละเอียดต่างๆ ทั้งภายในเรื่องนั่นเอง และที่เกี่ยวข้องกับเรื่องอื่นๆ ในสายวิชาหรือทฤษฎีนั้นๆ ปรุปร่งตลอดสาย

ลำดับต่อจากนี้ จะได้กล่าวถึงหน้าที่ของศิษย์ที่พึง
ประพฤติปฏิบัติต่อครูบาอาจารย์ เมื่อศิษย์ได้รับความ
อนุเคราะห์ ช่วยแนะนำสั่งสอนจากอาจารย์ใด ก็ควรจัก
ปฏิบัติบำรุงอาจารย์นั้น ตอบแทนอุปการะคุณแก่ท่าน
ด้วยการทำหน้าที่ศิษย์ ดังต่อไปนี้

๑. ลูกขี้นยีนรับ หมายความว่า ศิษย์เห็นอาจารย์
มาแต่ไกล ต้องลุกไปต้อนรับแสดงความเคารพตามสมควร
แล้วรับของจากมืออาจารย์ ล้างเท้าให้ จัดที่นั่งให้นั่ง
ถ้าเห็นว่าท่านรู้สึกร้อนก็นั่งพัดให้ เห็นท่านเมื่อยก็เอา
น้ำมันทาแล้วนวดให้

อีกอย่างหนึ่ง เมื่อศิษย์ผ่านไปพบท่านในที่ใดก็ตาม
ต้องแสดงความเคารพ และใต้ถามเจรจาตามสมควรแก่
สถานที่และโอกาส

๒. เข้าไปยื่นคอยรับใช้ หมายถึง ศิษย์ที่อยู่ประจำ
ในสำนักของอาจารย์ เช่น อยู่กับอาจารย์ในวัด หรืออยู่
โรงเรียนกินนอน นอกเวลาเรียนต้องเข้าไปคอยรับใช้
วันละสามเวลาหรืออย่างน้อยเวลาเดียว แล้วแต่แบ่งเวร
กันรับใช้

ถ้าศิษย์ไม่ได้อยู่ประจำเรียกว่าไป - กลับ ก็ควรเข้า
ไปรับใช้ในเวลาที่อาจารย์มีกิจธุระเกิดขึ้นเป็นครั้งคราว
ตามสมควรแก่กรณี

อย่างไรก็ดี ศิษย์ที่อยู่ประจำหรือไป - กลับ จะต้อง
พยายามหาโอกาสเข้าไปรับใช้เสมอๆ เพื่อแสดงน้ำใจรัก
และเคารพนับถืออาจารย์จริงๆ เป็นพิเศษ ไม่ทำตัวให้
เห็นว่า ตนเพียงแต่มาเรียนเพราะว่าอยากได้วิชาความรู้
อย่างเดียว

๓. เชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของอาจารย์
ข้อนี้ศิษย์ทุกคนจะต้องสนใจปฏิบัติโดยเคร่งครัด จริงจัง
เพราะว่าถ้าศิษย์ไม่มีความเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งสอน
ของอาจารย์เสียแล้ว จะเรียนวิชาความรู้กันได้อย่างไร
ถึงศิษย์จะมาเรียนเพราะว่าถูกบังคับจากผู้ปกครอง หรือ
รัฐบาลก็ตามที เมื่อเรียนแล้วก็ไม่เชื่อฟังและปฏิบัติตาม
การเรียนนั้นไม่บังเกิดผลดีเลย มีแต่จะเกิดผลร้ายโดย
ส่วนเดียว

คำว่า “เชื่อฟัง” นั้น หมายความว่า เวลาอาจารย์
สอนหรือสั่งอะไร ศิษย์ต้องตั้งใจฟังก่อน เมื่อฟังแล้วได้
ความว่าอย่างไรต้องเชื่อตามที่ครูสอนนั้น แล้วปฏิบัติ
ตามทันที

คำว่า “คำสั่งสอน” นั้น คำสั่ง ได้แก่ ข้อบังคับ หรือระเบียบอะไรที่อาจารย์ได้ตั้งขึ้น เพื่อให้ศิษย์ปฏิบัติ ประจำหรือเฉพาะเวลา ถ้าไม่ปฏิบัติหรือทำผิด ก็จะต้อง ถูกลงโทษ

“คำสอน” ได้แก่ คำสอนวิชาต่างๆ เป็นการสอน ตามปกติทั่วไป ศิษย์จะทำตามได้ทั้งหมด หรือศิษย์ ไม่ได้ทำตาม อาจารย์ก็ไม่มีบทกำหนดโทษ และไม่ได้ ลงโทษศิษย์ผู้ไม่ได้ทำตาม

รวมความแล้วได้ว่า ศิษย์ต้องตั้งใจฟังคำสั่งที่เป็น ระเบียบ ข้อบังคับ และคำสอนต่างๆไป เชื่อตามที่อาจารย์ สั่งและสอนโดยเคารพ แล้วปฏิบัติตามทุกอย่างโดยปกติ และเคร่งครัด

๔. อุบัติฐานบำรุงอาจารย์ คือ การรับใช้และการให้ปัจจัยสี่ การรับใช้ ได้แก่การปฏิบัติเล็กๆ น้อยๆ เช่น ตักน้ำล้างหน้าในเวลาตื่นนอน ชักเครื่องนุ่งห่มของอาจารย์ที่เปราะเปื้อนแล้ว นั่งปฏิบัติคอยดูใกล้ๆ ในเวลาอาจารย์รับประทานอาหาร ตักน้ำให้อาบด้วยตนเอง ในเวลาอาจารย์ไม่สบายก็คอยดูแลและพยาบาล หรือหาหมอมารักษา การรับใช้นี้ถ้าไม่ใช่ศิษย์อยู่ประจำ ก็คอยทำตามโอกาสที่สมควรเป็นครั้งคราว

ส่วนการให้ปัจจัยสี่ นั้นได้แก่ ให้อาหาร เช่น ขนมผลไม้ เป็นต้น ให้เครื่องนุ่งห่มตามเวลาสมควร เช่น วันขึ้นปีใหม่ หรือวันสงกรานต์ ให้ที่อยู่อาศัยเมื่ออาจารย์มีความขัดข้อง ศิษย์พอจะช่วยเหลือ เช่น ช่วยปลูกที่ปักให้ และให้ยารักษาโรค หรือหาหมอมารักษาท่าน ในเวลา

ป่วยไข้ การอุปฐากบำรุงนี้ บางทีอาจารย์ก็เป็นผู้มีคน
คอยรับใช้ และเครื่องอุปโภคบริโภคสมบูรณ์พร้อมแล้ว
ทุกอย่าง ซึ่งท่านก็ไม่ได้ปรารถนาอะไรจากศิษย์ แต่
การที่เรากระทำนั้น เป็นการแสดงออกของน้ำใจศิษย์ว่า
มีความรักใคร่ เคารพนับถืออาจารย์ เป็นพิเศษเพียงไร
เท่านั้น ดังนั้น ศิษย์จึงควรหาโอกาสบำรุงอาจารย์ท่าน
ตามสมควร

๕. ตั้งใจเรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ หมายถึง การ
ตั้งใจเรียนให้ดี ให้มีความรู้ความเข้าใจ ในวิชาที่เรียนนั้น
จริงๆ สิ่งใดที่ควรท่องต้องท่องให้คล่องปาก สิ่งใดที่ยัง
ไม่ชำนาญ ต้องพยายามหัดทำจนชำนาญ

ต้องปฏิบัติตามหลัก ๔ ประการ คือ สุ. จิ. ปุ. ลิ.
สุ นั้น เวลาฟังก็ตั้งใจฟังอย่างจริงจัง ไม่ส่งใจไป

ที่อื่น ตาก็ดูที่อาจารย์ หุคอยสดับฟังคำพูดของอาจารย์
ให้ได้ความชัดทุกถ้อยคำ ฟังแล้วต้องนำมาคิด คือจิ
เมื่อคิดแล้วสิ่งใดยังไม่เข้าใจ ก็ใช้ปุ คือเข้าไปสอบถาม
อาจารย์อีก ครั้นอาจารย์ได้ตอบให้ฟังแล้วว่าอย่างไรผิด
อย่างไรถูกแล้ว ก็จดไว้ในสมุดให้เรียบร้อย คือลินั่นเอง
สุ จิ ปุ ลิ นี้ เป็นหลักสำคัญในการศึกษาเล่าเรียน จนมี
ความรู้เป็นนักปราชญ์

มีภาษิตเป็นเครื่องเตือนจิตว่า :

สุ จิ ปุ ลิ วินิมุตโต กถํ โส ปณฺทิตो ภเว

บุคคลใดปราศจาก สุ จิ ปุ ลิ เสียแล้ว

บุคคลนั้น จะเป็นบัณฑิตได้อย่างไร

ในสมัยก่อนกระทรวงศึกษาธิการ ได้พิจารณาเห็น
ถึงความสำคัญของ สุ จิ ปุ ลิ จึงพิมพ์ติดอยู่ที่มุมของ
ประกาศนียบัตรทุกฉบับ

๖. เมื่ออยู่ในสำนักเรียนใด (หมายถึงสถานศึกษาหรือโรงเรียนอื่นๆ เช่นที่บ้านของอาจารย์เองก็ได้) ต้องปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของสำนักเรียนนั้นๆ ไม่ล่วงละเมิดหรือกระทำให้ผิดระเบียบหรือข้อบังคับทุกประการ ถ้าสงสัยว่าสิ่งใดทำแล้วจะผิดระเบียบหรือไม่ ต้องสอบถามอาจารย์เสียให้แน่ใจก่อน เรียกว่า **หัดบังคับตัวอยู่เป็นประจำตลอดกาล**

ถ้าศิษย์คนใดบังคับตัวได้ จนไม่เคยประพฤติให้เกิดเสียหายเพราะความผิดจากระเบียบข้อบังคับ ศิษย์นั้นก็ได้อีกชื่อว่าเป็นศิษย์ดี ย่อมเป็นที่รักของอาจารย์แน่

๗. ต้องช่วยทำกรงานของโรงเรียนตามที่อาจารย์มอบหมายให้ด้วยความเต็มใจ จนสำเร็จเรียบร้อยอย่างดี เต็มความสามารถของตน

๘. ต้องช่วยระวังรักษาสমบัติของสำนักเรียน คือ ระวังไม่ทำสมบัติของสำนักเรียนของตนให้เสียหาย โดย ความประมาทพลั้งพลาดของตน หรือโดยความที่เห็น แก่การเล่นสนุก เช่นทำหมึกหกเลอะโต๊ะเรียน หากทำ แล้วต้องรีบเช็ดล้างให้สะอาด เป็นต้น และระวังสมบัติ ของสำนักเรียนไม่ให้หายไปเพราะขโมย ตามสมควรแก่ โอกาส เช่นเวลาที่อาจารย์มอบให้รักษา

อีกอย่างหนึ่ง ถ้าศิษย์ใดทำสมบัติของสำนักเรียนให้ เสียหายด้วยประการใดๆก็ตาม ต้องรีบเรียนชี้แจงเหตุผล ให้อาจารย์ทราบทันที

๙. ต้องมีความรักใคร่เพื่อนนักเรียน คือแสดง ความสุภาพ อ่อนโยนต่อเพื่อนนักเรียนทั่วไป และคอย ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน พุดจากันด้วยความอ่อนหวาน

เรียบร้อย ไม่นำเอาคำหยาบ หรือคำเสียดสี มาใช้
กับเพื่อน โดยคิดอยู่เสมอว่า เราไม่ชอบคำหยาบ คำ
ส่อเสียด ฉันทใด เพื่อนของเราก็ไม่ชอบ ฉันทนั้น และยึด
หลักภาษิตว่า “จะให้เขารักเรา อะไรไม่ดีเท่าเรารักเขา”

อีกอย่างหนึ่ง พยายามช่วยเหลือเพื่อนนักเรียนตาม
โอกาส เช่นช่วยออกแรงทำงานบางอย่างให้กันและกัน
เป็นต้นว่าช่วยกันหามโตะเรียน พุดจาแสดงความปลื้มใจ
แสดงความดีใจต่อเพื่อนนักเรียนที่ได้รับรางวัล หรือได้ดี
อย่างใดอย่างหนึ่ง มีน้ำใจโอบอ้อมอารี ประกอบด้วย
เมตตากรุณา สงสารเพื่อนนักเรียนที่ได้ประสบอันตราย
หรือป่วยไข้

๑๐. พยายามช่วยระวังรักษาทรัพย์สินสมบัติของเพื่อน
นักเรียน เช่น ในเวลาที่เพื่อนมัวเล่นหรือทำอะไรเพลิน

อยู่ก็คอยระวังให้ และเมื่อเก็บของทีเพื่อลืมทิ้งไว้ได้แล้ว ก็คืนให้เจ้าของ เป็นต้น

๑๑. ต้องมีอิทธิบาทสี่เป็นธรรมประจำใจ คือ

๑. **ฉันทะ** มีความพอใจเต็มใจที่จะเรียนวิชานั้นจริงๆ โดยไม่สงสัยลังเลว่าวิชาอื่นดีกว่า

๒. **วิริยะ** มีความพากเพียร อดทน บากบั่น ตั้งใจเล่าเรียนโดยไม่ย่อท้อต่อความเหนื่อยยาก ความหนาว ความร้อน ความอดอยาก ความลำบากตรากตรำ อุปสรรคใดๆทั้งสิ้นถึงจะมีบ้างก็อดทนได้ บังคับใจไม่ให้ทอดอ่ยได้เสมอ

๓. **จิตตะ** เอาใจฝึกฝนในวิชาที่เรียนนั้นตลอดทั้งกลางวันกลางคืน พยายามนึกคิดและตรึกตรองเอาใจใส่ โดยไม่ยอมทอดทิ้ง ไม่ไปทำอย่างอื่นให้เสียเวลาเรียน

๔. **วิมังสา** หมั่นทดลอง สอบสอน และพิจารณา
หาเหตุผลในวิชาที่ตนเองได้เรียน จนมีความชำนาญ
ทุกแง่ทุกมุม

หน้าที่ศิษย์โดยย่อ ๑๑ ประการ

๑. ลุกขึ้นยืนรับ
๒. เข้าไปยืนคอยรับใช้
๓. เชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของอาจารย์
๔. อุปัฏฐากบำรุงอาจารย์
๕. ตั้งใจเรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ
๖. ต้องปฏิบัติตามระเบียบ และขนบธรรมเนียม
ของสำนักเรียน

๓๗. ต้องช่วยทำงานของสำนักเรียน ตามที่อาจารย์มอบให้
๓๘. ต้องช่วยระวังทรัพย์สินสมบัติของสำนักเรียน
๓๙. ต้องมีความรักใคร่ และช่วยเหลือเพื่อนนักเรียน
๔๐. ต้องช่วยระวังและรักษาทรัพย์สินสมบัติของเพื่อนนักเรียน
๔๑. ต้องมีอิทธิบาทสี่ประจำใจ

พระคุณครู เหมือนพ่อแม่ คนที่สอง
เราจึงต้อง กราบไหว้ ให้เหนือเศียร
ใจของครู สุกปลั่ง ดั่งแสงเทียน
ส่องนักเรียน ให้สว่าง ทางวิญญาน

ບັນທຶກ

คำขอบคุณ

ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม ขอกราบขอบพระคุณพระเดชพระคุณ เจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์ หลวงพ่อพุทธทาสภิกขุ และหลวงพ่อปัญญาันทภิกขุ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) เป็นอย่างสูงที่เมตตาแสดงธรรมเทศนา และได้จัดพิมพ์เป็นหนังสือไว้เป็นข้อมูลในการดำเนินการจัดพิมพ์หนังสือ “หน้าที่ครูบาอาจารย์ หน้าที่ศิษย์ : นักเรียน นักศึกษา นักค้นคว้า” เล่มนี้ ให้สมบูรณ์และมีคุณค่ายิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณ ท่าน ‘เขมกะ’ อดีตพระสุธรรมเมธี ป.ธ.๘ เจ้าคณะจังหวัดอุดรดิตถ์ บิดาผู้ก่อตั้งธรรมสภา เป็นอย่างสูง ที่รวบรวมเรียบเรียง หน้าที่ของคนแต่ละหน้าที่ๆ มารวบรวมไว้ให้เป็นหมวดหมู่ ด้วยข้อความที่อ่านเข้าใจและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ให้ถูกต้องตามหน้าที่ของตนๆ เพื่อการอยู่ร่วมกันบนโลกนี้อย่างผาสุก

ท่านที่ปรารถนามีไว้เพื่อศึกษา หรือมอบเป็นของขวัญ แด่คนที่ท่านรัก หรือจัดพิมพ์เป็นธรรมบรรณาการในงานพิธีโปรดติดต่อที่...ธรรมสภา เลขที่ ๑/๔-๕ ถ.บรมราชชนนี เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร ๑๐๑๗๐ โทรศัพท์/โทรสาร : (๐๒) ๔๔๑๑๕๓๕, ๔๔๔๗๙๕๐, ๔๔๑๑๙๑๗, ๔๔๑๑๕๔๔

จัดพิมพ์เผยแพร่

โปรดช่วยสมทบค่าจัดพิมพ์หนังสือเรื่อง 'หน้าที่ของคน' ในราคาเล่มละ ๒๐ บาท
รายรับจากการเผยแพร่หนังสือ สำหรับสนับสนุนโครงการ "อยู่กันด้วยความรัก"

หน้าที่ครูบาอาจารย์
974-453-388-9

